

Romain du Roi

EN KONGELIG SKRIFT I ET
POPULÆRT VÆRK

AF BIRGIT SYLVANDER OG BENT ROHDE

Stilhistoriske forandringer og de ændringer, som en teknisk udvikling afføder, præger vore tryktypers udseende. Og dog fjerner den skrift, vi læser i bøgerne, sig ikke meget fra bogstavformen, som bogtrykkeren overtog fra skriveren i slutningen af 1400-tallet.

Det første bevidste forsøg på at bryde skrivetrækkenes indflydelse på tryktypens form blev gjort i Ludvig xivs Frankrig. Forsøget resulterede i en skrift, som fik betegnelsen *Romain du Roi*, beregnet til brug i det kongelige bogtrykkeri, *Impri-merie Royale*. Den blev påbegyndt i 1692 og anvendtes første gang i 1702 i en bog om medaljer, slået i Ludvig xivs regeringstid.

Beretningen om forarbejdet til skriften, udført af en komite under Videnskabernes Akademi, og om *Philippe Grandjean's* fremstilling af 21 forskellige skriftstørrelser er fortalt mange steder, bl. a. i *Det trykte ord gennem fem hundrede år*. Vi vil her nøjes med at resumere dens karakteristika for derefter at vurdere dens anvendelse i det værk, som skal omtales.

Romain du Roi er i modsætning til f. eks. Garamond mere vertikalt betonet, idet den tykke del af bogstavernes runde form er placeret lodret i stedet for skråt. Den har vandrette, tynde seriffer, som går ud til *begge* sider på stammen i bogstaverne b d h i j k. Det samme gælder bogstav l, der yderligere er forsynet med et fremspring, en lille tap på venstre side. Dette fremspring findes også på kalligraferede antikvaskrifter, før den franske skrift blev taget i anvendelse, og det er ikke usædvanligt i den gotiske skrift. En kendsgerning er imidlertid, at alle senere skrifter, der blev fremstillet specielt til det franske statstrykkeri, er karakteriseret ved et l med et fremspring, der går ud, enten på venstre eller, måske mere naturligt, på den højre side af stammen.

MONUMENTA
TYPOGRAPHICA V

S. H. Steinberg,
side 81

Se skriftudsnit
på modstående side

planches coloriées de l'histoire des oiseaux; mais tous gens d'art sentiront bien l'impossibilité de faire peindre même nombre des planches, ou de les tirer en simple gravure; & lorsque nous avons vu qu'il n'étoit pas possible de multiplier cette collection de planches enlu-

Klassicismens skriftform er nedlagt i Romain du Roi, men der skulle gå hundrede år, før Didot i Paris og Bodoni i Parma formulerede en rendyrket empire-skrift. Også på anden måde er den kongelige skrift forud for sin tid. Den trykteknik, hvori skriften skulle fremtræde, var ikke tilstrækkeligt perfektioneret til at den omhyggeligt udformede detalje kunne komme til sin ret. Man kendte endnu ikke den jævne papiroverflade, som Baskerville et halvt århundrede senere trykte på. Trykteknikken omfattede håndpressetryk på fugtet papir, som fik typerne til at præge sig ned i papiret, hvorved detaljen blev forgrovet. Ud fra disse forudsætninger havde skriften en begrænsning, som sattes af den størrelse, hvori den blev anvendt. I en relativ stor skriftgrad blev den monumental og med en ideel vandret linievirkning, som blev givet den af seriffernes særlige udformning. I en lille størrelse forekommer den unøjagtig og urolig. Det har vi haft lejlighed til at konstatere på Universitetsbiblioteket i København, som ejer *Buffon's Histoire Naturelle*, trykt i Imprimerie Royale i sidste halvdel af 1700-tallet i tre forskellige udgaver: folio, kvart og oktavformat.

Titlen lyder: HISTOIRE / NATURELLE, / GÉNÉRALE ET PARTICULIÈRE, / AVEC LA DESCRIPTION / DU CABINET DU ROI. / A PARIS, / DE L'IMPRIMERIE ROYALE. At det blev en best-seller, som den franske greve og naturvidenskabsmand *Georges-Louis Leclerc de Buffon* i 1749 påbegyndte udgivelsen af, bekræftes ved genoptrykkenes hyppighed. *Histoire Naturelle* er et hovedværk i oplysningstidens Frankrig og det første forsøg på en sammenfattende fremstilling af naturhistorien i en populær form. I vor beskrivelse af udgaverne har vi valgt fuglebindene, *Histoire Naturelle des Oiseaux*.

I 1771 begyndte man at udgive luksusudgaven i folioformat i 10 bind, det sidste udkom i 1786. Udgaven skulle følge serien

*Æstetiske idealer,
som ikke kunne
opfyldes*

Histoire Naturelle

Folio-formatet

LA CHOUETTE

O U

LA GRANDE CHEVÊCHE (a).

Voyez les planches enluminées, n.º 438; & la planche XXVII de ce volume.

CETTE espèce, qui est la Chouette proprement dite, & qu'on peut appeler la *chouette des rochers* ou la *grande chevêche*, est assez commune, mais elle n'approche pas aussi souvent de nos habitations que l'effraie; elle se tient plus volontiers dans les carrières, dans les rochers, dans les bâtimens ruinés & éloignés des lieux habités: il semble qu'elle préfère les pays de montagne, & qu'elle cherche les précipices escarpés & les endroits solitaires; cependant on ne la trouve pas dans les bois, & elle ne se loge pas dans des arbres creux (b), on la

(a) En Grec, Ἀγώλιος; en Latin, *Cicuma*; en Allemand, *Steinkutz* ou *Stein-eule*; en Polonois, *Sowa*; en Anglois, *Great Brown owl*. — *Noctua quam saxatilem Helvetii cognominant. Noctua saxatilis.* Gesner, *Avi.* pag. 622. Aldrov. *Avi.* tom. I, pag. 545. — Grande Chevêche. Belon, *Hist. nat. des Oiseaux*, page 140. . . . Chevêche grimaut; Machette. *Idem.* Portraits d'oiseaux, page 27, A. Grande Chouette brune. Albin, tome III, page 4, planche VII, avec une figure mal coloriée. — *Ulula flammeata.* Kutz jaune sans oreilles ou *Stein-eule*. Chouette ou Souette. Frisch, planche XCVIII, avec une bonne figure coloriée. — La grande Chouette. Brisson, *Ornithol.* tome I, page 511.

(b) Nous laisserons (dit M. Frisch) à cette Chouette son nom

af kolorerede plancher, som blev påbegyndt af *Martinet* i 1765. Denne kunstner tegnede, graverede og farvelagde fugletegningerne i en udførelse af høj kunstnerisk kvalitet, og som i hæfter med 24 tegninger i hver danner »collection de planches enluminées« på ikke mindre end 1.008 plancher. Det er med en usædvanlig fornemmelse, man blader i disse meget smukke plancheværker. Formatet kræver en anselig bordplads og nødvendiggør, at beskueren står op for at kunne overse siderne. Ligeså uhåndterlige er tekstbindene, i hvilke typografien udnytter mindre end halvdelen af papirfladen. Den prægtige skriftgrad, som lader Romain du Roi fremstå på smukkeste tænkelige måde er, sammen med et omfattende noteapparat, tvunget ind i en ornamenteret ramme. Vi oplever en monoton, men også den kolde glans, som S. H. Steinberg taler om og finder karakteristisk såvel for den franske enevælde som for det logiske franske sind.

I den mere håndterlige kvart-udgave, hvorfra vor illustration er hentet, får stoffet lov til at danne en naturlig og funktionel typografisk form, og plancherne er ikke udskilt i særlige bind. Umiddelbart under hvert kapitels overskrift følger i en stor kursiv henvisningen til illustrationen i den foreliggende bog samt – hvis man vil se fuglen i farver – til den store folio-udgave. Kvartformatet er førsteudgaven af *Histoire Naturelle*. Den udkom i 36 bind i intervaller mellem 1749 og 1789. I 1770 udkom det første bind om fugle som bind xvi af den samlede udgave. Der kom 9 bind fugle, det sidste i 1783. Denne førsteudgave er også højt prist for skønheden i plancherne. De er arbejder af maleren *Jacques de Sève*, hans signatur findes på alle kobberstikkene; som gravører er derimod anført forskellige navne.

I 1750 udkom de første 6 bind af en 72 binds udgave i oktavformat, for hvilken der blev fremstillet et nyt sæt kobberstukne tavler, usignerede, i forenkledede udgaver af forlæggene fra kvartformat-udgaven. I alt udkom 18 bind om fugle i denne udgave, det sidste i 1785. Typografien fungerer i princippet på samme måde som på kvartformatet, men her viser skriften i en størrelse, afpasset efter papirformatet, hvor dårligt den er disponeret for trykteknikken.

I folioformatet finder vi bogen for de få købere, det stationære værk, som man kan konsultere, hvis man ønsker at se fuglene gengivet i farver, eventuelt via henvisning fra kvart-

Se modstående side

Oktav-formatet

Orden og systematik

eller oktavudgaven. Kvartudgaven er ikke disponeret for at skulle »tage sig ud«. Typografien fungerer naturligt, bogen er ikke blot for øjet, men også for hånden. Vi kan sammenligne udgaven med nutidens almindelige forlagsbog, mens vi i oktavudgaven har bogtypen, som nærmer sig vor tids pocket-book, egnet til at man kan bringe den med sig. Der er en iøjnefaldende overensstemmelse mellem logikken i disse udgavers funktion og det logiske og regelrette grundlag, hvorpå skriftudformningen i Romain du Roi bygger.

Buffon's naturhistorie er blevet beskrevet som en fremstilling af zoologi og biologi i en præcis, men betagende prosa. »Buffon elsker orden og skaber den overalt«, sagde en af hans beundrere. Disse ord kunne godt stå som motto for den typografiske periode, hvorfra vi har hentet vort stof.